

Муниципалдыг автономнуг школа назыны четпээн уруглар өөредилге
чери холушкак хевирниң уруглар сады «Сказка»

**Тыва дыл дугайында шулуктер
чыындызы.**

Тыва дылым

Төрээн дылым, тыва дылым –
Төк кээп дүшкен, ыңаа диген
Өгбелерден салгап алган
Өшпес одум, өгдө өнчүм.

Дылы, Чери, Ие чокта
Тыва чонум турар деп бе?
Каргыраавыс, хөөмейивис
Каптагайга диңмирээр бе?

Ынчангаштың тыва дылым –
Ынакшылым, чоргааралым.
Өгбелерим арттырып каан
Өртээ турбас өндүр өнчүм.

Екатерина Саая

Тыва дылым

*Башкыларым: Сүндүн, Мартна, Чап,
Дадар-оол болгаш өскелерге-даа...*

Үңгеп турар бичиимден-не
Үлегерлеп шингээткеним,
Авам, ачам чугаалажыр
Арыг дылы – тыва дылым.
Парта артын ээлеп оргаш,
Баштай дыңнап өөрөнгеним,
Башкым-биле мендилежирим
Байлак дылым – тыва дылым.

Айдың дүне болчаг черге
Амыраам кыс арнын көрүп,
Ишти-хөңнүм чажыттарын
Илереткен тыва дылым.

Көрей, кыдыт, немец, орус...
Хөй-ле дылдар билир-даа бол,
Хайнакталдыр холувазым
Хайыралыг тыва дылым.

Тыва дылым – төрээн дылым,
Дыңнап пөкпес мерген дылым,
Бодал чокка сакпай эдип,
Бокталдырбас камнаар дылым.

Деспил-оол Санчы

Тыва дылым

Айдың дүне чаяттыңан үмден-не
Авайымның аазын эмген хүнүмден бээр,
Тыва дылым судалданган тыным болуп,
Дамырымда ханым болуп ага берген.

Бир-ле дугаар тыва сөстү адаанымдан
Бижик номга өөрөнгөн чылдарга дээр
Тыва дылым кайы-хире хүндүткелдиин
Билбейн чораан чөгенчиимни миннип ор мен.

Тыва дылым чажыттарын доозазын
Билиндирип өөрөткөн башкымның мен
Тывызыксыг аажы-чаңын сактып келгеш,
Билиг бээрин онзалаксап демдеглээр мен.

Тоолзуг чараш тыва дылдың сөстөрүндөн
Домактарны кожуп тургаш, эң-не баштай
Сүт-Хөлүмнүң бойдус каазын алгап-мактаан
Шүлүкчүгөш бижээнимни утпас-тыр мен.

Тыва дылга ынакшылым одун кыпсаан
Ынак башкым кичээлдерин сактып ора,
Ховар диген тыва дылын бокталдырып,
Хоозурадып чоруурларны кайгаар-дыр мен.

Чинчи Ондар

Тыва дылым

Тыва дылым – чараш дылым,
Тыва дылым – байлак дылым,
Аас-кежиим, чоргааралым,
Ак-көк Тывам ыдык дылы.

Айыраңнаан чечек ышкаш,
Частып орар чараш дылым,
Агып чыдар дамырак дег,
Аялгалыг тыва дылым.

Эртинелиг байлак Тывам.
Энерелдиг дылы болган.
Эргим дылым ачызында
Эртем-билиг чедип аар мен.

Эльза Денсин

Мээң дылым

Мээң дылым – тыва дылым
Меңээ өткүт, эки дылым.
Кажанда-даа уттундурбас
Кайгамчыктыг бай-ла дылым.

Хоорайга-даа чеде бергеш,
Тыва дылым утпас-тыр мен.
Тывалаарга аянныг-ла,
Төрээн дылым эң-не эргим.

Ынчангаштың тыва дылды
Хөй-хөй дылдар аразынга
Алгап-мактап йөрээвишаан,
Ам-даа камнап үнелеңер!

Хенче Пүлүш

Төрөөн дылым

Эртенги хүн херелинге,
Эстип чыдар шалыңнар дег арыг.
Аяар хатка чайгангылаан,
Аяң долу чечектер дег чараш,
Дыңгылдайлаан ыраажының,
Дыңнаксанчыг ырызы дег уян,
Чыраа-саяк сүрүүн доскан,
Чылгычының сыгыды дег өткүт,
Эзир куш дег чоргаар девээн,
Экер эрлер хүрежи дег сүрлүг,
Тыва чурттуң байлаа болган,
Каас-чараш онза солун тыва дылым.
Тыва дылым төрөөн дылым,
Тыным-биле тудуш дылым,
Бир-ле дугаар ава дээним,
Бир-ле дугаар ача дээним,
Тывызыксыг тыва дылым
Төөгүге артып кагзын.

Урансай Кужугет

Ие дылым

Арга-эзим аялгазын,
Агым сугнуң шолураажын,
Оът-сиген сымыраныын,
Оолдуг элик огуарын,
Чуулган көшке диңмирээрин,
Шуурган хаттың улуурун-даа,
Дыңнап, билип чоруурумга,
Тывалап-ла турар боор-дур.

Кандыг-даа дыл меңээ дөмей,
Кандыызын-даа хүндүлээр мен.
Ынчалза-даа төрөөн дылым –
Ыдыкшылдыг кызыл тыным.
Ийи харлыг чажымдан-на
Ием меңээ айтып берген
Игил ыры сагындырар
Ие дылым ындыг кончуг...

Мөңгө кижиге чоруур эвес,
Мөңгө дыжым көрө бээр мен...
Айдың дүне кырым орта
Айлаң-кушкаш ырлай-ла бээр:
Дыңнап, билип чыдарымга,
Тывалап-ла оорар боор оң...

Антон Үержаа

Авам дылы

Узуп төнмес Улуг-Хемниң
Унун чурттаан тыва кижээ
Чоргаарланыр өнчүзү боор,
Чону берген төрөөн дылы,
Тыным ышкаш үнемчелиг
Тыва дылым – авам дылы.

Түрк дылды эне кылган,
Түмен чонун хаара туткан,
Хая-дашта сиилбиттинген,
Кайы шагдан туруп келген,
Тыным ышкаш хайыралыг
Тыва дылым – авам дылы.

Өөр-өнер дылдар-биле
Өөрлежип, демин каткан,
Каяа-даа бол чораанымда
Амырлажып, чолукшуурум,
Тыным ышкаш өртээ турбас
Тыва дылым – авам дылы.

Зоя Намзырай

Дыңнаксанчыг тыва дылым

Карачал мээ
Карак огу.
Дээргилерге
Тепкииш-чада
Тыва дылым
Дыңнаксанчыг.
Тааланчыыңны,
Тап-билээңни...
Танышпасты
Таныштырдың,
Эптешпести
Эптештирдің.
Чаглыг эъди
Чавызааже,
Домбуда шай
Доозулгуже
Көгээржикте
Хөреңгизи
Хевээр артар –
Кежии улуг,
Хырны биче,
Кым-суг эвес,
Тоолун ыткаш,
Доктаавайн баар
Арат уктуг
Арбан-чонум.

Аратчор Оксур

Тыва дылым судалымда

Түрк дылдыг чоннарывыс шуулганынга
Түмен-сая язы-сөөк чон аразынга
Тыва дылын тывалар-ла утпаан дээрге,
Дыка чоргаар, эктим бедик орган-дыр мен.

Төнүп читпээн тыва нация бар-дыр дээрзин
Төөгүге мөңге шыгжап кадагалаан
Төрээн дылым – тыва дылым читпээнинге
Төлү мен ам өөрүп ханмайн чоруур-дур мен.

Авай дээним, эргимим дээн, төлдерим дээн –
Адааным сөс судалымда деңге соп чор.
Хары черге, үр үеде улам сактыр
Кайгамчыктыг тывызыксыг тыва дылым.

Зоя Донгак

Эң-не дээди эртиневис

Эртинелер бисте көвей,
Эргек базып, санап четпес.
Эң-не дээди тостуң бири
Эргим тыва дылывыс бо.

Тыва дылга өртек турбас,
Тыныжывыс, тынывыс ол.
Тываларны тыва кылган
Тывызыксыг хуулгаазын ол.

«Тыва» деп дыл турбаан болза,
Тывалар-даа турбас ийик.
«Тыва» деп чурт, «тыва» деп сөс
Тывылбас-даа турган ийик.

«Эртине» дээр сөс-даа база
Ээн черден төрүттүнмээн:
Эртинелер аттары-даа,
Элеп читпес тыва дыл бо.

Ырлаар, бижиир, чугаалажыр,
Ынакшыжар чепсээвис бо.
Херек болза, дайзынны-даа
Хере шааптар доктаавыс бо.

Ол чок болза, хөөмей-сыгыт
Ораннарга чаңгыланмас.
Эргим тыва дылывыс ам
Эң-не дээди Эртиневис!

Чооду Кара-Күскө

Эртинем сен

Тыва дылым төрөөн дылым,
Тыным болган, хиним тудуш,
Өгбелерден дамчып келген,
Өртээ турбас эртинем сен.

Тыва чоннуң тыва дылы
Тынгарып каан эртиневис.
Эштериңге тыва дылын
Ээлдек, чараш чугаалап чор.

Делегейде хөй-хөй дылдан
Дың-на чаңгыс тыва дылым.
Кажанда-даа чарылбазым
Кайгамчыктыг чараш дылым.

Олча Хертек

Дылым чокта

Тыным ышкаш эргим болгаш үнелээрим
Тыва дылым – чоргааралым, бүзүрелим.
Дылым чокта хостуг чаңнап шыдаар мен бе?
Дылым билбес апарзымза, хүндүм бар бе?

Хуралдарга чадай-чадай орустаар бис.
Хупуразын, ону кандыг ёзу дээрил?!
Хайыралыг дылывысты камнавайн,
Хайнак кылдыр эдилээрге, болур деппе?

Кижиге болза, чилчии үстүп, ушку-даа дег,
Химиренип, каргыш салып төккү-даа дег,
Каражадап, түрөй берген тыва дылым,
Канчап сеңээ үнелелди эгидип бэйн?

«Төрөөн дылың аваң ышкаш үнеле!» - деп,
Төлү меңээ чонум чагып, сүмелеп тур.
Ажык-чарлыг үе сеңээ дузалаан-дыр,
Артында-ла Күрүнениң дылы болдуң!

Чечекмаа Саая

Үнелээр мен

Делегейни эргизе-даа,
Тыва дылым утпас-ла мен.
Өске черге чорзумза-даа,
Өнчү дылым үнелээр мен.

Тыва дылым – чоргааралым
Төрөөн черим аялгазы,
Эртинелиг байлак чуртум
Эрес чонум төрөөн дылы.

Сылдыс Шулуш